

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: ВИКОРИСТАННЯ PEST-АНАЛІЗУ В ТУРИЗМІ

ANALYTICAL TOOL OF STRATEGIC MANAGEMENT: USE OF PEST-ANALYSIS IN TOURISM

УДК 338.48:339.138

<https://doi.org/10.32843/bses.53-6>

Шелеметьєва Т.В.

д.е.н., доцент,
доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет
«Запорізька політехніка»

Гресь-Євреїнова С.В.

к.е.н., доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет «Запорізька
політехніка»

Мамотенко Д.Ю.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет
«Запорізька політехніка»

Shelemetieva Tetiana

National University
“Zaporizhzhia Polytechnic”

Hres-Yevreinova Svitlana

National University
“Zaporizhzhia Polytechnic”

Mamotenko Daria

National University
“Zaporizhzhia Polytechnic”

У статті розглянуто використання PEST-аналізу в туристичній галузі України як важливого аналітичного інструменту стратегічного менеджменту. Проведений PEST-аналіз дав змогу відобразити ступінь впливу зовнішніх факторів різної спрямованості та умов, а саме політичних, економічних, соціокультурних і технологічних. Аргументовано, що запровадження безвізового режиму з країнами ЄС негативно позначилось на внутрішніх туристичних потоках України. З'ясовано, що послаблення національної грошової одиниці спричиняє зростання цін на туристичні продукти, а зниження рівня інфляції сприяє зміцненню національної валюти. Досліджено особливості оподаткування туристичної діяльності в Україні. Зазначено, що туризм є важливим джерелом податкового доходу держави та може стати для територіальних громад із туристичним потенціалом додатковим джерелом наповнення бюджетів. Наведено соціально-культурні фактори та досліджено їх вплив на розвиток туристичної галузі України. Отже, розглянуто рівень народжуваності/смертності, рівень безробіття в країні, чисельність наявного населення, рівень урбанізації в країні, вікову та статеву структуру населення, рівень культури населення, рівень освіти населення, національні особливості, скорочення робочого та збільшення вільного часу. Доведено важливість технологічних факторів, які спрямовані на формування нового туристичного продукту, надання унікальних туристичних послуг та підвищення їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках.

Ключові слова: туризм, PEST-аналіз, вплив факторів, зовнішнє середовище, динаміка, аналітичний інструмент.

В статье рассмотрено использование PEST-анализа в туристической отрасли Украины как важного аналитического

инструмента стратегического менеджмента. Проведенный PEST-анализ позволил отразить степень влияния внешних факторов различной направленности и условий, а именно политических, экономических, социокультурных и технологических. Аргументировано, что введение безвизового режима со странами ЕС негативно сказалось на внутренних туристических потоках Украины. Выяснено, что ослабление национальной денежной единицы приводит к росту цен на туристические продукты, а снижение уровня инфляции способствует укреплению национальной валюты. Исследованы особенности налогообложения туристической деятельности в Украине. Отмечено, что туризм является важным источником налогового дохода государства и может стать для территориальных общин с туристическим потенциалом дополнительным источником наполнения бюджетов. Приведены социально-культурные факторы и исследовано их влияние на развитие туристической отрасли Украины. Итак, рассмотрены уровень рождаемости/смертности, уровень безработицы в стране, численность существующего населения, уровень урбанизации в стране, возрастная и половая структура населения, уровень культуры населения, уровень образования населения, национальные особенности, сокращение рабочего и увеличение свободного времени. Доказана важность технологических факторов, направленных на формирование нового туристического продукта, предоставление уникальных туристических услуг и повышение их конкурентоспособности на национальном и международном рынках.

Ключевые слова: туризм, PEST-анализ, влияние факторов, внешняя среда, динамика, аналитический инструмент.

The article considers the use of PEST-analysis in the tourism industry of Ukraine as an important analytical tool of strategic management. A PEST-analysis of the tourism industry of Ukraine was conducted, which allowed reflecting the degree of influence of external factors of different orientation and conditions: political, economic, socio-cultural and technological. It is argued that the introduction of a visa-free regime with EU countries has had a negative impact on Ukraine's domestic tourist flows. The share of domestic tourism in the number of tourists served by tourism entities during 2007–2010 decreased from 75.3% to 28.5%, and in 2018 amounted to 10%. It was found that the weakening of the national currency causes an increase in prices for tourist products, and lower inflation contributes to the strengthening of the national currency. Statistical data on the dynamics of the inflation index in Ukraine in 2009–2019 are presented. Peculiarities of taxation of tourist activity in Ukraine are investigated. The greatest difficulty is the accounting of value added tax and income tax on transactions for the provision of tourist services. The specificity of the system of taxation of the tourism business in Ukraine is that taxes affect the production activities of enterprises, their profitability, solvency, financial stability, competitiveness of products. The level of this impact depends on the tax system - the composition of taxes, methods of collection, stability and perfection of the tax system. It is noted that tourism is an important source of tax revenue of the state and can become an additional source of filling their budgets for communities with tourism potential. As a result of the PEST-analysis of the tourism industry of Ukraine, socio-cultural factors are presented and their impact is investigated: birth / death rate, unemployment rate in the country, population, level of urbanization in the country, age and gender structure, population culture, education level population, national characteristics, reduction of working hours and increase of free time. It is argued that a significant influence on the formation of tourist demand will have mainly the following socio-demographic factors: age structure; family structure; income level and education of the population; the ratio of urban and rural population. It is noted that tourist activity is directly proportional to the level of income, as well as the education of potential consumers. In recent years, there has been a clear trend in the level of income of the population of Ukraine. The importance of technological factors aimed at forming a new tourist product, providing unique tourist services and increasing their competitiveness in the national and international markets is proved.

Key words: tourism, PEST-analysis, influence of factors, external environment, dynamics, analytical tool.

Постановка проблеми. В умовах трансформації національної економіки та нестабільності зовнішнього середовища необхідно постійно стабілізувати проблеми та швидко реагувати на виклики ринкового середовища. Тут особливого значення набуває грамотне стратегічне управління, що здатне визначити найбільш дієві механізми, метою яких є підвищення результативності управління окремою галуззю економіки. Стратегічний менеджмент за період свого становлення та розвитку розробив цілу низку методичних підходів, прийомів та інструментів, більшість яких сьогодні вважаються основними. Трансформаційні перетворення в Україні висувають нові вимоги до стратегій розвитку й механізмів управління та регулювання. Сьогодні створення високоефективної й конкурентоспроможної туристичної галузі є перспективним напрямом розвитку національної економіки. Важливе місце в сучасних умовах посідає не лише забезпечення ресурсами, які необхідні для досягнення поставлених цілей, але й стратегічний розвиток на перспективу, без якого неможливе ефективне функціонування туристичної галузі в ринковому конкурентному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку туризму, стратегічному управлінню, визначенню стратегічних напрямів та цілей його розвитку присвячено праці таких українських і зарубіжних учених, як Д. Басюк, Л. Баумгартен, М. Борушак, М. Дрогомирецька, І. Десятников, В. Квартальнов, Н. Корж, В. Кифяк, М. Мальська, Ю. Масюк, Н. Моїсеєва, О. Трохимець, В. Цибух. Однак ґрунтовний аналіз досліджень, здійснений у працях авторів, показує, що використання PEST-аналізу як важливого аналітичного інструменту стратегічного менеджменту для оцінювання стану зовнішнього середовища туризму в Україні потребує подальших теоретичних досліджень та практичних розробок.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теорії та практики використання PEST-аналізу для оцінювання стану зовнішнього середовища та впливу факторів на розвиток туризму в Україні як об'єкта управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. На практиці управління зустрічаються різні технології проведення управлінського аналізу. Ці технології використовуються в різних сферах діяльності незалежно від специфіки та конкретних умов функціонування об'єкта управління. Існують також технології управлінського аналізу, які застосовуються для оцінювання окремих складових частин процесу управління. До них належить, зокрема, PEST-аналіз, тобто управлінська технологія, що дає змогу оцінювати стан зовнішнього середовища, вплив, спричинений ним на діяльність і розвиток об'єкта управління, встановлювати тенденції розвитку. Під час використання PEST-аналізу

об'єктом стають економічні, технологічні, соціально-культурні, політичні чинники зовнішнього середовища. Якщо дотримуватися поділу зовнішнього середовища на макро- й мікросередовища, то PEST-аналіз – це аналіз макросередовища [1].

Метою PEST-аналізу є відстеження (моніторинг) змін макросередовища за чотирма вузловими напрямками і виявлення тенденцій, подій, непередбачуваних галузей, що впливають на прийняття управлінських рішень. При цьому політичний фактор зовнішнього середовища вивчається насамперед для того, щоби мати чітке уявлення про наміри органів державної влади щодо розвитку суспільства й засоби, за допомогою яких держава впроваджує в життя свою політику. Зазначимо, що аналіз економічного аспекту зовнішнього середовища дає змогу зрозуміти, як на рівні держави формуються й розподіляються економічні ресурси. Визначення соціального фактору зовнішнього оточення спрямоване на те, щоби усвідомити й оцінити вплив на розвиток туристичної галузі таких соціальних явищ, як ставлення людей до праці і якості життя, мобільність людей, активність споживачів. Аналіз технологічного фактору дає змогу передбачати можливості, пов'язані з розвитком науки й техніки, вчасно переорієнтовуватись на виробництво й реалізацію технологічно перспективного продукту, прогнозувати момент відмови від використаної технології [2].

Для того щоби визначити перспективи подальшого розвитку туризму в Україні та сформулювати стратегічні цілі, необхідно врахувати потенційний вплив зовнішніх факторів. Для цього необхідно провести PEST-аналіз, який дасть змогу відобразити ступінь їх впливу різної спрямованості та умов, а саме політичних, економічних, соціокультурних і технологічних. Усі ці фактори мають великий вплив на функціонування й розвиток туристично-рекреаційного комплексу України (табл. 1) [3, с. 267].

Серед політичних факторів, які впливають на розвиток туризму в Україні, на нашу думку, слід відзначити такі, як політична стабільність країни, відкритість/закритість країн, зміна законодавства, візовий режим та обмеження в'їзду, туристична політика держави. Стосовно фактору «туристична політика держави» зазначимо, що один з головних плюсів України полягає в тому, що її туристичні напрямки неймовірно різноманітні: тут є гори, моря, різні санаторії, замки й пам'ятники архітектури [4]. Більш того, сьогодні практично у всіх областях, навіть там, де немає гір і моря, почали з'являтися туристичні продукти. Україна має величезний інтерес для іноземних туристів. Варто згадати також релігійний туризм, зокрема щодо відвідування єврейськими хасидами Умані (Черкаська область), Меджибожа (Хмельницька область), куди десятки тисяч прочан приїжджають

PEST-аналіз туристичної галузі України

Фактор	Вплив фактору
<i>Політичні</i>	
Політична стабільність країни	Збільшення потоків в'їзного туризму, підвищення туристичної привабливості держави.
Відкритість/закритість країн	Визначає можливість та постійність подорожей.
Зміна законодавства	Як сприяння розвитку туризму, так і перешкоджання йому (втрати довіри населення).
Візовий режим та обмеження в'їзду	Визначає в'їзний та виїзний потоки туристів, обмежує вільне пересування туристів.
Туристична політика держави	Наявність обізнаності та інтересу до країн.
<i>Економічні</i>	
Динаміка валютних курсів	Ймовірність операційного валютного ризику (для в'їзного та виїзного туризму) та економічного валютного ризику (для внутрішнього туризму). Коливання обмінного курсу приводять до того, що різниця цін на одні й ті самі послуги в'їзного та виїзного туризму значно збільшується.
Рівень інфляції	Зміни загального рівня цін та товари та послуги. Послаблення національної грошової одиниці спричиняє зростання цін, а зниження рівня інфляції сприяє зміцненню національної валюти.
Податкова політика	Податковий тиск спричиняє зростання витрат підприємницької діяльності, отже, масове підвищення цін на послуги. Податкові інструменти передбачають оптимізацію кількості податків для підприємств туристичного комплексу, надання податкових пільг під конкретні проекти, які спрямовані на розв'язання регіональних і соціальних проблем інвестування в туристичну діяльність.
Рівень доходів населення	Можливість подорожувати.
Розвиток туристичної інфраструктури	Збільшення потоків в'їзного та внутрішнього туризму.
Державна підтримка інноваційних видів туризму (агротуризм та екологічний туризм)	Розвиток малого бізнесу (розширення виробництва багатьох споживчих товарів і послуг, використання місцевих джерел сировини, вирішення проблеми зайнятості населення).
<i>Соціокультурні</i>	
Рівень народжуваності/смертності	Збільшення кількості подорожуючих. Демографічне старіння призводить до неможливості подорожувати. Розвитокпологового туризму.
Рівень безробіття в країні	Збільшення зайнятості приводить до збільшення загального доходу місцевих жителів, дає можливість подорожувати.
Чисельність наявного населення	Збільшення кількості подорожуючих.
Рівень урбанізації в країні (частка міського, сільського населення)	Чим менше населений пункт, тим нижче інтенсивність туризму серед його жителів, тим ближче вони вибирають цілі туристичних поїздок.
Вікова та статева структура населення	Практично всі форми й види туристичних послуг в Україні для людей старших вікових груп є недоступними.
Рівень культури населення	Розвиток міжнародного туризму й збільшення числа подорожуючих.
Рівень освіти населення	Активізація туристичного попиту.
Національні особливості	Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, підвищення туристичної привабливості держави.
Скорочення робочого та збільшення вільного часу	Обмеження вільного часу туриста, яке автоматично перешкоджає вибору способу проведення вільного часу. Порівняно короткий період туристичної активності споживача погано впливає на виробничу активність туристичної фірми, отже, зменшує можливість зростання прибутку. Це також негативно впливає на обсяг туристичного обігу і, як наслідок, зменшує надходження до державного бюджету.
<i>Технологічні</i>	
Рівень наукових розробок	Підвищення рівня якості туристичних послуг.
Сучасні технології обслуговування у сфері туризму та гостинності	Підвищує організаційно-технічний рівень виробництва, якість продукції та послуг, знижує енерго- та капіталовитрати, покращує умови відпочинку споживачів і праці персоналу.
Технологізація та комп'ютеризація туристичної індустрії	Ключова ланка в підвищенні економічної ефективності туристичної індустрії та зростанні якості послуг.

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Частки внутрішнього, виїзного та в'їзного туризму в Україні, %

Показник	Роки											
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Внутрішній	75,3	45,6	47,8	28,5	32,5	25,8	20,4	13,3	17,8	17,8	17	10,0
Виїзний	11,7	42,1	39,9	56,8	56,8	65,2	72,9	86,0	81,5	80,8	81,6	88,3
В'їзний	13,0	12,3	12,3	14,7	10,6	9,0	6,7	0,7	0,7	1,4	1,4	1,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3

Динаміка індексу інфляції в Україні у 2009–2019 рр., %

Роки	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015**	2016**	2017**	2018**	2019**
Індекс інфляції	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1

* без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь;

** дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополь та частини зони проведення анти-терористичної операції

на могилу свого вчителя Баал-Шев-Това. Зазначимо, що запровадження безвізового режиму з країнами ЄС є, на нашу думку, проблемою для розвитку внутрішнього туризму в Україні.

Як бачимо, частка внутрішнього туризму в кількості туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності впродовж 2007–2010 рр., зменшилася із 75,3% до 28,5%, а у 2018 р. становила 10% (табл. 2).

Кількість внутрішніх туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України, з 2007 р. зменшується до 2010 р., а у 2018 р. становить 456,8 тис. осіб (рис. 1).

З одного боку, «безвіз» – це перш за все можливість вільно подорожувати європейськими кордонами. Втім, свобода пересування – це не єдина перевага безвізового режиму з Європейським Союзом. Відкриті кордони позначаються на багатьох сферах життя. З іншого боку, він негативно позначається на внутрішньоукраїнському туристичному потоці. Українським туристам стало

легше поїхати в Європу, тому частина туристів, які раніше відпочивали всередині країни, вирішила з'їздити в європейські країни.

Окреслимо економічні аспекти зовнішнього середовища розвитку туризму в Україні, такі як динаміка валютних курсів, рівень інфляції, податкова політика, рівень доходів населення, розвиток туристичної інфраструктури, державна підтримка інноваційних видів туризму (агротуризму та екологічного). Зазначимо, що послаблення національної грошової одиниці спричиняє зростання цін на туристичні продукти, а зниження рівня інфляції сприяє зміцненню національної валюти (табл. 3) [5].

Зазначимо, що зростання рівня життя в розвинених країнах світу приводить до збільшення тривалості відпусток працівників і досить високого рівня їх забезпечення, що значно впливає на розвиток туристичної галузі. Необхідно відзначити високий ступінь залежності туризму від стану національної економіки. У період економічного піднесення завдяки зростанню матері-

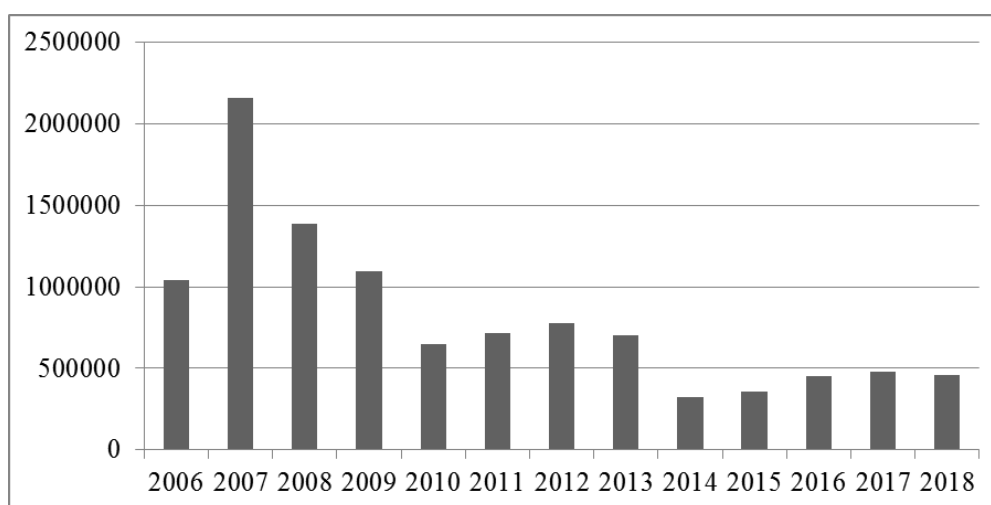

Рис. 1. Кількість внутрішніх туристів, обслуговуваних турагентами та турагентами, осіб

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

ального добробуту й купівельної спроможності населення інтенсивність туризму збільшується, і ця індустрія також переживає певне піднесення. У період економічного спаду попит на туристичні послуги дещо падає, що не може не позначатися на сфері туризму загалом. Зазначимо, що податковий тиск спричиняє зростання витрат підприємницької діяльності, отже, масове підвищення цін на послуги.

Сьогодні в Україні існує два основні види оподаткування туристичної діяльності, а саме загальна система оподаткування, обліку та звітності (передбачена законодавством України) та спрощена система оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва [6].

Щодо оподаткування, найбільшу складність становить облік податку на додану вартість (ПДВ) і податку на прибуток за операціями з надання туристичних послуг. Специфіка системи оподаткування туристичного бізнесу в Україні полягає в тому, що податки впливають на виробничу діяльність підприємств, їх прибутковість, платоспроможність, фінансову стійкість, конкурентоспроможність продукції. Рівень цього впливу залежить від системи оподаткування, тобто самого складу податків, методів їх стягнення, стабільності та досконалості податкової системи. Вплив окремих податків на доходи бюджету й діяльність підприємств залежить насамперед від бази оподаткування: чим ширше база цього податку, тим суттєвіше може бути сила його впливу. Крім того, податкові інструменти передбачають оптимізацію кількості податків для підприємств туристичного комплексу, надання податкових пільг під конкретні проекти, які спрямовані на вирішення регіональних і соціальних проблем інвестування в туристичну діяльність. До них належать податкове регулювання; оптимізація кількості й величини податків; створення сприятливих умов для залучення інвестицій підприємствами туристичного комплексу; бюджетне фінансування програм розвитку туризму; надання податкових пільг для вирішення проблем соціального туризму.

У всіх країнах Євросоюзу ставку ПДВ для готелів встановили на рівні в два, три, а то й чотири рази нижче від стандартного ПДВ. Таким чином, у туристично розвиненій Португалії стандартний ПДВ становить 23%, а для засобів розміщення – 6%, у Люксембурзі стандартний ПДВ становить 17%, а для готелів – 3%, в Італії ПДВ становить 22%, а для готелів – 10%. Така політика привела до відмінних результатів і справила позитивний вплив не тільки на туристичну галузь, але й на національну економіку загалом. Для таких країн, як Іспанія, Італія, Ірландія, свого часу це стало рушійним елементом для виходу з кризи.

Польща також виявляла свою зацікавленість у залученні туристів та інвесторів на етапі її вступу

до Європейського Союзу шляхом прийняття сприятливої податкової політики у сфері туризму. Так, польський туристичний бізнес теж має низьку ставку ПДВ для галузі, а саме 7% за 22% для інших сфер бізнесу.

Висока ставка ПДВ – це один з тих факторів, що негативно впливає на туристичну та інвестиційну привабливість України, зменшуючи потенціал країни, крім того, призводить до збільшення тіншового сектору економіки в готельній сфері. Велика частина підприємств змушена мінімізувати податки, працюючи як фізична особа – підприємець, а щодо хостелів, апартаментів і кемпінгів, то їх більшість взагалі ніяк не оформлена.

Українська туристична індустрія не має шансів для подальшого ривка без податкових реформ, тому величезною перемогою є реєстрація проекту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо розміру ставки податку на послуги з тимчасового розміщення» № 10122. Він передбачає зниження ПДВ удвічі, а саме – до 10%.

Зниження ставки ПДВ для туристичної індустрії стимулює приплив інвестицій, зокрема іноземних, створює нові робочі місця й підвищує зростання галузі, що, зрештою, приводить до збільшення надходжень до державного бюджету, до того ж за низького рівня витрат [7].

Як відомо, 1 січня 2019 р. набули чинності зміни до Податкового кодексу, згідно з якими в Україні діють нові ставки туристичного збору. Туристичний збір – це місцевий збір, кошти від якого зараховуються до місцевого бюджету. Кошти від нього надходять до місцевого бюджету та розподіляються на потреби територіальної громади, зокрема на розвиток туристичного сегменту, а саме покращення інфраструктури, розвиток туризму, як внутрішнього так і в'їзного, підвищення іміджу туристичних центрів. Раніше їх розмір встановлювали у відсотках до вартості номера, а з 1 січня 2019 р. – у відсотках від мінімальної зарплати (до 0,5% для українських туристів та до 5% для іноземних туристів). Конкретну ставку туристичного збору повинна визначити кожна окрема сільська, селищна, міська рада або рада об'єднаної територіальної громади для свого населеного пункту.

Мінекономрозвитку підтримав зміну принципу нарахування туристичного збору. Такий підхід дав змогу не тільки індексувати величину збору, але й запобігати зловживанням. Раніше готелі могли «на папері» занижувати ціни на розміщення, щоби зменшити обсяги туристичного збору, сплаченого до місцевих бюджетів.

Водночас Мінекономрозвитку звертав увагу на те, що в абсолютному вимірі у 2019 р. туристичний збір не може перевищувати 20,86 грн. за добу розміщення для українських туристів та 208,65 грн. (близько 6,5 євро) для іноземних туристів. Гранічні розміри туристичного збору цілком відпові-

дають світовій практиці. Ставки різняться від 1 до 9 євро. Наприклад, у Римі він становить від 3 до 7 євро залежно від класу готелю.

Крім того, в Україні місцеві ради можуть ухвалити рішення про встановлення нульової ставки туристичного збору, якщо дійдуть висновку, що економічний ефект від залучення додаткових туристів компенсує витрати на відновлення інфраструктури населеного пункту.

Оскільки розвиток та просування дестинацій є насамперед завданням місцевих громад, Мінекономрозвитку розцінював новий туристичний збір як ефективний інструмент регулювання туристичної галузі на місцевому рівні [8].

У 2018 р. сукупні надходження туристичного збору та податкових платежів з туристичної галузі зросли на 20,7%, а саме до 4,2 млрд. грн., надходження туристичного збору зросли на 29,2%, становлячи 90,7 млн. грн.

Соціально-культурні фактори включають рівень народжуваності/смертності, рівень безробіття в країні, чисельність наявного населення, рівень урбанізації в країні (частка міського, сільського населення), вікова та статевая структура населення, рівень культури населення, рівень освіти

населення, національні особливості, скорочення робочого та збільшення вільного часу.

Як бачимо з табл. 4, 5, в Україні рівень смертності в два рази перевищує народжуваність.

При цьому позитивний вплив на ефективність туристичної діяльності в Україні надає збільшення останніми роками числа фахівців, що мають туристичну освіту, а також зменшення рівня безробіття (9,1%) (табл. 6).

Туризм як галузь економіки, що займається перш за все організацією вільного часу клієнта, може успішно існувати й розвиватися за наявності як мінімум двох складових частин, а саме вільного часу та достатніх матеріальних коштів для його організації, тобто основу сучасного туристичного ринку як у якісному, так і в кількісному аспектах становлять оплачувані відпустки працівників з урахуванням того, що останнім часом у міжнародному туризмі значно зростає роль ділових поїздок, а також подорожей осіб пенсійного віку [3, с. 267].

Значний вплив на формування туристичного попиту справлять переважно такі соціально-демографічні фактори, як вікова структура, структура сім'ї, рівень доходів та освіти населення, співвідношення міського й сільського населення.

Таблиця 4

Динаміка народжуваності та смертності в Україні (тис. осіб)

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Померло	754,5	706,7	698,2	664,6	663,1	662,3	632,3	594,8	583,6	574,1	587,7
Народилося	510,6	512,5	497,7	502,6	520,7	503,7	465,9	411,8	397,0	364,0	335,9

Таблиця 5

Рівень народжуваності/смертності в Україні

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Рівень смертності (на 1 000 жителів)	16,3	15,3	15,2	14,5	14,5	14,6	14,7	14,9	14,7	14,5	14,8
Рівень народжуваності (на 1 000 жителів)	11,0	11,1	10,8	11,0	11,4	11,1	10,8	10,7	10,3	9,4	8,7

Таблиця 6

Динаміка рівня безробіття в Україні у 2008–2018 рр. (кількість населення в тис.)

Рік	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстрованих безробітних
2008	46 143,7	20 675,7	19 251,7	1 424,0	6,9%	596,0
2009	45 962,9	20 321,6	18 365,0	1 956,6	9,6%	693,1
2010	45 778,5	20 220,7	18 436,5	1 784,2	8,8%	452,1
2011	45 633,6	20 247,9	18 516,2	1 731,7	8,6%	505,3
2012	45 553,0	20 393,5	18 736,9	1 656,6	8,1%	467,7
2013	45 426,2	20 478,2	18 901,8	1 576,4	7,7%	487,6
2014	42 928,9	19 035,2	17 188,1	1 847,1	9,7%	458,6
2015	42 760,5	17 396,0	15 742,0	1 654,0	9,5%	461,1
2016	42 584,5	17 303,6	15 626,1	1 677,5	9,7%	407,2
2017	42 386,4	17 193,2	15 495,9	1 697,3	9,9%	352,5
2018	42 153,2	17 296,2	15 718,6	1 577,6	9,1%	341,7

Примітка: з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України

Динаміка структури наявного населення України за віковими групами (на 1 січня)

Рік	Усього, тис. осіб	Вікові групи населення					
		0–15 років		16–59 років		60 років і старше	
		тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %
1991	51 623,5	11 762,1	22,8	30 230,3	58,6	9 631,1	18,7
2008	46 192,3	7 071,0	15,3	29 738,5	64,3	9 382,8	20,3
2009	45 963,4	7 005,0	15,2	29 586,0	64,3	9 372,4	20,3
2010	45 782,6	6 982,6	15,2	29 328,6	64,0	9 471,4	20,2
2011	45 598,2	6 975,7	15,3	29 090,1	63,8	9 532,4	20,9
2012	45 453,3	6 993,1	15,4	28 842,2	63,4	9 618,0	21,2
2013	45 372,7	7 047,7	15,5	28 622,9	63,1	9 702,1	21,4
2014	45 245,9*	7 120,1	15,7	28 372,5	62,7	9 753,3	21,6
2015	42 759,7*	6 816,0	15,9	26 613,3	62,3	9 330,4	21,8
2016	42 590,9*	6 856,3	16,1	26 317,4	61,8	9 417,2	22,1
2017	42 414,9*	6 887,0	16,2	25 982,0	61,3	9 545,9	22,5
2018	42 386,4*	6895,7	16,3	25 641,3	60,8	9 679,8	22,9

* без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя; розрахунки (оцінки) чисельності постійного населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження й смерті та зміни реєстрації місця проживання

Джерело: побудовано за даними джерела [9]

Як видно з табл. 7, найбільшу питому вагу має вікова група 16–59 років (58–63%).

Структура населення за віковими групами свідчить про зростання частки осіб віком понад 60 років. За рахунок зменшення найбільш активної групи населення (16–59 років) зростали частки вікових груп до 15 років та від 60 й більше. При цьому частка вікової групи 60 й більше років перевищує частку вікової групи до 15 років на 5,3% [9, с. 8].

Необхідно наголосити на тому, що співвідношення міського й сільського населення в Україні становить 70/30, такого немає ніде в Європі, тобто сьогодні 30% населення України проживають у сільській місцевості (рис. 2) [10].

Зауважимо, що рівень доходів та освіти населення мають особливе значення. Як відомо, попит – це платоспроможна потреба, тобто сума грошей, яку споживачі можуть і мають намір заплатити за потрібні їм товари та послуги. Таким чином, туристична активність перебуває в прямо пропорційній залежності від рівня доходів, а також від освіти потенційних споживачів (рис. 3).

Як бачимо з рис. 3, за останні роки спостерігається явна динаміка рівня доходів населення України.

Нині спостерігається також активізація туристичного попиту серед населення з невисоким рівнем доходів та освіти. Причому вибір туристичних

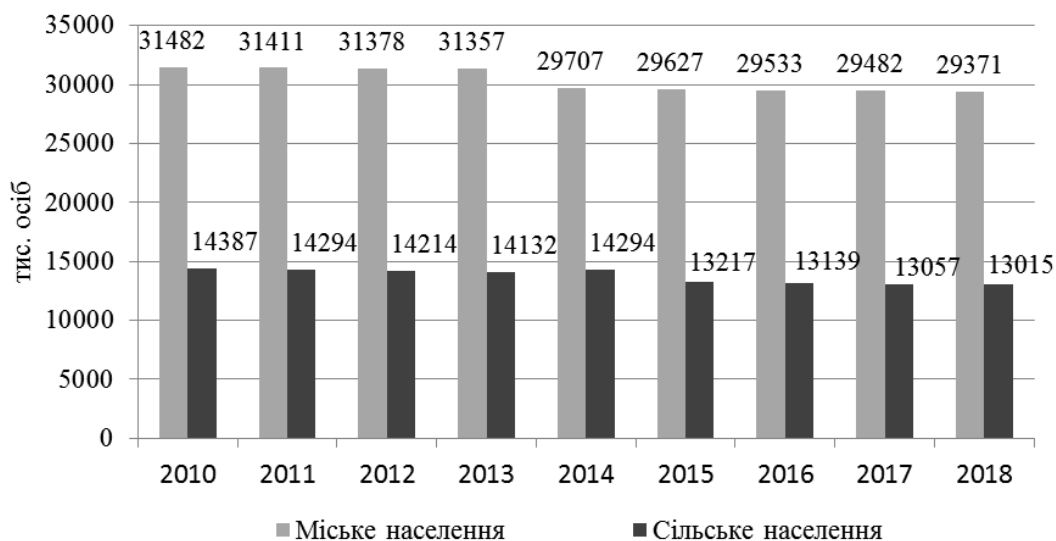

Рис. 2. Динаміка чисельності міського та сільського населення України, тис. осіб

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [11]

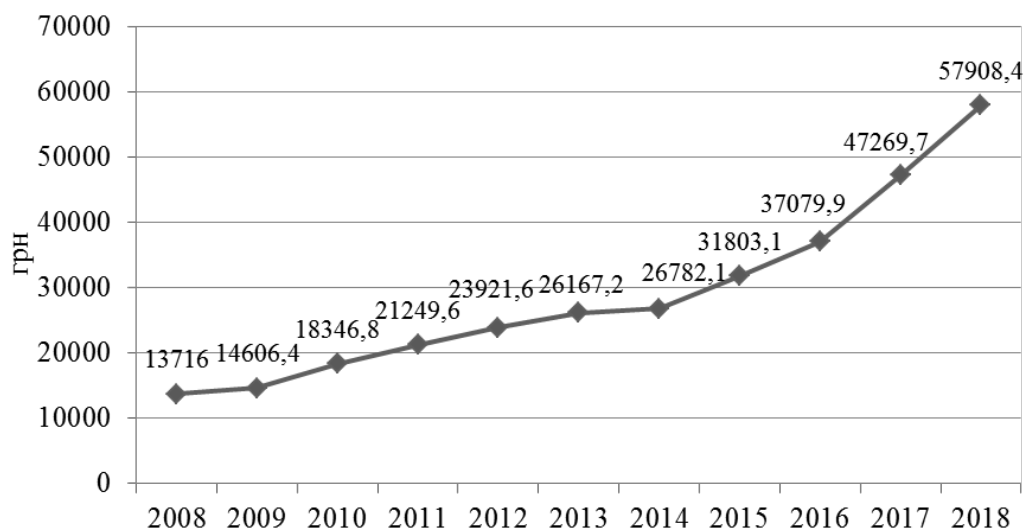

Рис. 3. Динаміка середньорічних доходів населення в Україні, на одну особу в грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [11]

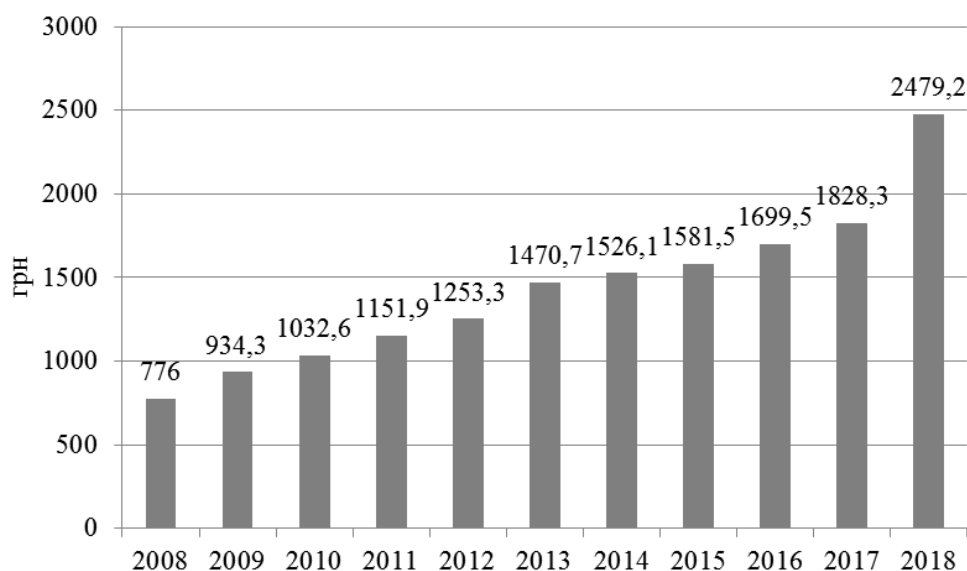

Рис. 4. Динаміка середнього розміру місячної пенсії в Україні, грн.

Джерело: складено за даними Пенсійного фонду

послуг для цієї групи населення необмежених, багато туристичних фірм пропонують тури для цього сегменту [3, с. 183].

Стосовно вікової структури зауважимо, що сьогодні практично всі форми й види туристичних послуг в Україні для людей старших вікових груп є недоступними. На нашу думку, такий стан речей зумовлений низкою причин, а саме зниженням матеріального добробуту; тим, що у цей час через вимушену неплатоспроможність групи літніх людей, які готові до активного життя, не можуть дозволити собі скористатися туристичною послугою й витрачають своє пенсійне забезпечення на необхідні елементи власного споживання; зменшенням тривалості життя; недостатньою кількістю

соціальних програм і відсутністю соціальної допомоги держави; ціною туристичної послуги, що у багато разів перевищує рівень пенсійного забезпечення (рівень середньомісячної пенсії у 2018 р. становив 2 479,2 грн.) (рис. 4).

Технологічні фактори, які позначаються на розвитку туризму в Україні, є такими: рівень наукових розробок, сучасні технології обслуговування у сфері туризму та гостинності, технологізація й комп'ютеризація туристичної індустрії. Застосування інновацій у туристичній сфері спрямоване на формування нового туристичного продукту, надання унікальних туристичних послуг, застосування нових маркетингових підходів з використанням новітніх техніки та ІТ-технологій, що підвищить

конкурентоспроможність туристичного продукту на національному та міжнародному ринках, приведе до появи нових видів туризму.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, в результаті проведення дослідження виявлено політичні, економічні, соціально-культурні та технологічні фактори зовнішнього середовища та їх вплив на розвиток туризму в Україні. Результати PEST-аналізу є основою визначення стратегічних напрямів розвитку туристичної галузі й оптимізації управління розвитком туристично-рекреаційною сферою. На базі проведеного аналізу можна розробити (запропонувати) альтернативні варіанти управлінських рішень стратегічного характеру, оцінити ринок, визначити потенціал та перспективи розвитку туристичної галузі України. Наявний туристичний потенціал України можна реалізувати шляхом упровадження дієвих підходів до розвитку туристично-рекреаційної сфери та управління майном туристично-курортних комплексів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Литвак Б. Стратегический менеджмент. URL: https://stud.com.ua/18616/management/strategichniy_analiz_prognozuvannya_situatsiyi_tsentri#62 (дата звернення: 20.05.2020).
2. Горелов Д., Большенко С. Стратегія підприємства. Харків : вид-во ХНАДУ, 2010. 133 с.
3. Шелеметьєва Т. Теоретичні та прикладні аспекти управління розвитком туризму в Україні : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 356 с.
4. Туризм в Україні: куди їдуть найбільше і які напрями потрібно розвивати. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/pochemu-ukraina-privlekaet-inostrancev-i-kakie-perspektivy-u-mestnogo-turizma-1061426.html> (дата звернення: 20.05.2020).
5. Индекс инфляции. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/2019> (дата звернення: 20.05.2020).
6. Гуріна Є. Специфіка системи оподаткування туристичного бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 734–738.
7. Українському туризму потрібні податкові реформи. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/chomu-znizhennya-pdv-dlya-goteliv-do-10-peremoga-50020171.html> (дата звернення: 06.03.2020).
8. Мінекономрозвитку розцінює новий туристичний збір як ефективний інструмент для розвитку громад. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ac149f3c-bae3-4ca4-91cf-fd374297f5e1&title=MinekonomrozvitkuRoztsiniuNoviiTuristichniiZbirYakEfektivniiInstrumentDliaRozvitkuGromad> (дата звернення: 06.03.2020).
9. Міграційний профіль України за 2017 рік. URL: https://dmsu.-gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf (дата звернення: 01.02.2018).
10. 30% українців проживають у сільській місцевості: такого немає ніде в Європі. URL: https://censor.net.ua/news/3046049/30_ukrayintsiv_-_projyvayut_u_sil'skiyi_mistsevosti_takogo_nemaye_nide_v_yevropi_zubko

[net.ua/ua/news/3046049/30_ukrayintsiv_-_projyvayut_u_sil'skiyi_mistsevosti_takogo_nemaye_nide_v_yevropi_zubko](https://censor.net.ua/news/3046049/30_ukrayintsiv_-_projyvayut_u_sil'skiyi_mistsevosti_takogo_nemaye_nide_v_yevropi_zubko) (дата звернення: 01.05.2020).

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.05.2020).

REFERENCES:

1. Litvak B. Strategicheskiiy menedzhment [Strategic management]. Available at: https://stud.com.ua/18616/management/strategichniy_analiz_prognozuvannya_situatsiyi_tsentri#62 (accessed: 20 May 2020).
2. Ghorjelov D., Boljshenko S. (2010). Strateghija pidpryemstva. [Enterprise strategy]. Kharkiv : KhNADU Publishing House, 133 p. (in Ukrainian)
3. Shelemetjjeva T. (2019). Teoretychni ta prykladni aspekty upravlinnja rozvytkom turyzmu v Ukraini [Theoretical and applied aspects of tourism development management in Ukraine]. Zaporozhye : Classical Private University, 356 p. (in Ukrainian)
4. Turyzm v Ukraini: kudy jidutj najbiljshe i jaki naprjamy potrebno rozvyvaty [Tourism in Ukraine: where they go the most and what areas need to be developed]. Available at: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/pochemu-ukraina-privlekaet-inostrancev-i-kakie-perspektivy-u-mestnogo-turizma-1061426.html> (accessed: 20 May 2020).
5. Indeks inflyatsii [The inflation rate]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/2019> (accessed: 20 May 2020).
6. Ghurina Je. (2016). Specyfika systemy opodatku-vannja turystychnogho biznesu v Ukraini [Specifics of the tourism business taxation system in Ukraine]. *Young scientist*, no. 12 (39), pp. 734–738. (in Ukrainian)
7. Ukrajinsjkomu turyzmu potrebni podatkovii reformy [Ukrainian tourism needs tax reforms]. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/chomu-znizhennya-pdv-dlya-goteliv-do-10-peremoga-50020171.html> (accessed: 6 March 2020).
8. Minekonomrozvytku rozcinjuje novyj turystychnyj zbir jak efektyvnyj instrument dlja rozvytku ghromad [The Ministry of Economic Development considers the new tourist tax as an effective tool for community development]. Available at: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ac149f3c-bae3-4ca4-91cf-fd374297f5e1&title=MinekonomrozvitkuRoztsiniuNoviiTuristichniiZbirYakEfektivniiInstrumentDliaRozvitkuGromad> (accessed: 6 March 2020).
9. Migracijnyj profilj Ukrainy za 2017 rik [Migration profile of Ukraine for 2017]. Available at: https://dmsu.-gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf (accessed: 1 February 2018).
10. 30% ukrajinciv prozhyvajutj u sil'skij misce-osti: takogho nemaje nide v Jevropi [30% of Ukrainians live in rural areas: this is not the case anywhere in Europe]. Available at: https://censor.net.ua/ua/news/3046049/30_ukrayintsiv_-_projyvayut_u_sil'skiyi_mistsevosti_takogo_nemaye_nide_v_yevropi_zubko (accessed: 1 May 2020).
11. Oficijnyj sajт Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 20 May 2020).